

A Putnoki-dombság földalatti denevérszállásai

Boldogh Sándor

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, 3758 Jósvafő, Tengerszem oldal 1.

E-mail: sandorboldogh@yahoo.com

Abstract: The underground bat roosts in the Putnok Hills (N. Hungary)

The territory of Putnok Hills is covered by Tertiary sediment since natural caverns can not be formed here. Only some artificial underground roosts are known in this region, which are not very suitable for bats. According to the researches, the only remarkable underground roost is Mogyorós-tetői Cellar near Edelény, where a significant hibernating colony of *Rhinolophus hipposideros*, *R. ferrumequinum*, *Myotis myotis* and *Plecotus* spp. is known. The visiting of roosts mean the most negative effect on bats. Based on the experiences, there are many good possibilities for creating roosts for bats in the former mining areas.

Bevezetés

A terület denevérfaunisztikai szempontból az 1980-as évek végétől kutatott, a feltáró munka azonban inkább a nagyon jelentős épület- és erdőlakó fajok felmérésére koncentrált (Fügedi & Szentgyörgyi 1992; Dobrosi 1993; Szentgyörgyi 1993; Szentgyörgyi et al. 1994a, b; Gombkötő & Boldogh 1996; Gombkötő 1998; Boldogh & Gombkötő 1997). A természetes és mesterséges földalatti szálláshelyek csak nagyon kis számban vannak a területen, így ezek szisztematikus felmérése csak a közelmúltban indult el.

Anyag és módszer

A Sajó-Hernád-medencéhez tartozó Putnoki-dombság 200-400 m tengerszint feletti átlagmagasságú, D-DK-i csapásirányú völgyekkel felszabdalt medencedombság. A dombság területét főleg harmadidőszaki üledékek fedik (pl. oligocén homokkő és márga, pliocén agyagos-homok), melyek teljesen alkalmatlanok természetes földalatti üregek kialakulására. A kistáj területén belül is jelentősen eltérő domborzati adottságoknak megfelelően, az éghajlat változatos képet mutat. Az évi középhőmérséklet 8,5-9,2 oC, az évi átlagos csapadékmennyiség 550-600 mm, az északi részeken azonban meghaladja a 650 mm-t. A víz- és hőellátottság alapján definiált éghajlati körzetek szerint a dombság a mérsékeltén hűvös/hűvös – mérsékeltén száraz éghajlati körzet jellemvonásait hordozza (Marosi & Somogyi 1990). A geológiai adottságok miatt a Putnoki-dombság területén csak mesterséges földalatti denevérszállásokat találunk. Az egyetlen ismert barlang a Sajókaza melletti 3,2 m hosszú Nagykői-sziklaodú (5421/1), mely andezit-agglomerátumban található.

A feltöltődő medencére jellemző üledékegyüttes miocén rétegeiben lévő barnaköszén kitermelésére, jelentős mélyművelésű bányászati ipar települt. A bányászat eredményeként kialakult tárórendszerek azonban jórészt alkalmatlanok a denevérek számára. A vágatokat a borsodi nehézipar felszámolását követően általában teljesen lezárták, eltömédékelték, illetve azok

a karbantartás elmaradásával maguktól összeszakadtak. A járatok egy része még megmenthető, és denevérbarát lezárással szálláshellyé tehető.

A domborzati adottságoknak köszönhetően, a déli kitettségű oldalakon nagy hagyományokkal rendelkező szőlőtermesztés jellemző. A bortermelésnek köszönhetően számos, a denevéreknek is kedvező pincét találni. A pincékben előforduló állatok szisztematikus felmérése még nem történt meg, csak szórványos adataink vannak a denevérek előfordulásáról. Ezek a megfigyelések nem teljes értékű faunisztikai adatok, így nem is közöljük őket.

A területet érintő adatok tekintetében a 2004. december 31-ig gyűjtött adatok feldolgozása és közzétevése a közelmúltban megtörtént (Boldogh 2006). Ebben a közleményben csak a 2004. december 31. után gyűjtött adatok, ill. a korábban gyűjtött, de csak ebben az időszakban feldolgozott és máshol nem publikált megfigyelések szerepelnek (pl. recens csontanyag, múmiák). Az irodalmi adatok felsorolásánál []-be az eddig megfigyelt legnagyobb egyedszámok kerültek. A közlemény 2006. december 31-ig tartalmazza az összegyűlt és feldolgozott adatokat.

Eredmények

Mogyorós-tetői üregrendszer

Település: Edelény (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Egyéb elnevezések: Fáklya-tetői pince, Eszterházy-pince

Közhiteles barlang-nyilvántartási azonosító:

UTM-kód: DU75D3

Tszf.: 240 m

Leírás: Az összetett pincerendszer Edelény várostól É-ÉNY-ra, a Nagy-völgy keleti oldalán, a Mogyorós-tető közelében található. A legnagyobb bejáratot napjainkban a területen fagazdalkodó Északerdő Rt. átépítette, és tölgyajtóval lezárta. A bejáratától kb. 35 méterre a járat beszakadt, így ez a rész a rendszer többi részétől elszigetelődött. Az ajtón az erdészeti munkatársa denevérbejáratot létesített. Az üregrendszer másik két bejáratral is rendelkezik, melyek téglával kirakottak. Sajnos az egyik bejáratot teljesen eltömedékelték, így az napjainkban alkalmatlan a denevérek bejárására. A másik bejárat szintén jelentősen feltöltődött, egy 60x70 cm nagyságú nyíláson át azonban jól bejárható. Az oligocén homokkőben kialakított járatrendszer 14 kisebb-nagyobb teremből, illetve az azokat összekötő rövid folyosókból áll. A rendszer hossza a felmérések alapján több mint 250 méter. A járatrendszer több termében jelentős leszakadások vannak, melyek nehezítik a bejárást, de különleges technikai felszerelésre nincs szükség. Az üregrendszer első denevéres felmérése a „felfedezést” követő évben, 2001. február 22-én történt.

Megfigyelési adatok:

<i>Dátum/date</i>	<i>Rhip</i>	<i>Rfer</i>	<i>Mmyo</i>	<i>Mmyo/bly</i>	<i>Author</i>
2005.02.08.	10	14	-	-	Boldogh S.
2006.02.21.	11	11	2	1	Boldogh S.

1. táblázat. Megfigyelési adatok a Mogyorós-tetői üregrendszerben (2005-2006).

Table 1. Results of visual observations in the Mogyorós-tetői Cellar (2005-2006).

Egyéb adatok: 2000 nyarán a közvetlen közelben hálózást és detektoros számlálást végeztünk, ekkor azonban még nem volt ismert számunkra az üregrendszer. Ez a vizsgálat sokkal inkább a

környékbeli erdők fajairól, mintsem az üreghez kötődő denevérekről szolgáltatott adatokat: *Bbar*, *Mbra/mys*, *Mmyo*, *Eser*, *Nnoc* (Boldogh 2006). Néhány helyen közepes mennyiségű denevérguánó figyelhető meg a járatokban, eddig azonban még egyetlen nyári bejárás alkalmával sem sikerült denevérekkel találkozni.

Irodalmi adatok: *Rhip* [12], *Rfer* [10], *Mmyo* [3], *Eser* [1], *Paur* [1], *Paus* [2] (Boldogh 2006).

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: Legfontosabb veszélyeztető tényező, hogy a járatrendszer nyitott, abba bárki szabadon bemehet. A nyomok alapján fáklyákkal is többen megkísérelték a bejárást, ami nem csupán a denevéreket zavarja, de a „felfedezők” számára is veszélyes. Legfontosabb természetvédelmi feladat a bejáratok biztonságos lezárása. Az Északerdő Rt. Bódva-völgyi Igazgatósága az egyeztetések alapján támogatja az üregrendszer denevérvédelmi szempontú lezárását és védetté nyilvánítását. A bejárat közelében lévő fásszárú növényzet további növekedése akadályozni fogja a denevérek bejárását. A denevérek és az üregrendszer védelme miatt azonban jelenleg nem kívánatos a bokrok eltávolítása, mert az üregeket nem ismerők így nem veszik észre a bejáratokat. A növényzet eltávolítására csak a bejáratok végleges lezárása és átépítése után érdemes sort keríteni. A bejáraton jelentős kommunális hulladék felhalmozódása. A járatrendszer állékonysága gyenge, számos helyen lehet leszakadásokat és repedéseket megfigyelni.

Sólyom-hegyi bányavágatok

Település: Sajókaza (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Egyéb elnevezések: -

Közhiteles barlang-nyilvántartási azonosító:

UTM-kód: DU74A1

Tszf.: 180 m

Leírás: A vágatrendszer Sajókaza község K-i oldalán, közvetlenül a település határában található. A bányavágatokat kb. 2 évtizede hagyták fel, több mint egy évtizede nem is őrzik őket. Napjainkra a vágatokhoz tartozó felszíni bányaeépületeknek már csak a romjai vannak meg. A közvetlen közelben van a település egyik nyomortelepe, a felhagyott mélyművelésű bánya és környéke ennek megfelelő állapotba került. A járatok biztosítása a bejáraton szakaszokon jó állapotú, bentebb azonban több helyen megroggyant, ill. leszakadt. Jelenleg 3 bejárat van nyitott állapotban, melyen keresztül a denevérek és az emberek is szabadon tudnak közlekedni. Az emberek számára járható szakasz hossza kb. 200 méter, a belső részeken a laza szerkezetű márga a biztosítás összeszakadása miatt egyre jobban elzárja a behúzó vágatot. Elképzelhető, hogy a vágatrendszer a belső részeken sem záródott teljesen el, sőt vannak jó állékonyságú részek is. A bányavágatok a denevérek számára rendkívül kedvező feltételeket nyújtanának, a bevezető szakaszokban jelentkező folyamatos zavarás – esetenként tűzgyújtás – azonban nyilvánvalóan akadályozza az állatok megtelepedését. Jelenlegi állapotában adataink alapján a járatok csak ideiglenes szálláshelyként szolgálnak.

Megfigyelési adatok: -

Egyéb adatok: A járatokban található guánó alapján alkalomszerűen jelennek meg denevérek (*Rhip*). A közvetlen környéken számos borospince található, ahonnan jó eséllyel áttelepülhetnek a denevérek.

Irodalmi adatok: -

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: A járatokba jelenleg szabadon be lehet menni, ami kifejezetten veszélyes lehet a látogatókra nézve. Megfelelő lezárással a vágatok alkalmas szálláshellyé alakíthatóak, így a bánya természetvédelmi kezelésbe vétele és denevérbarát lezárása indokolt lehet.

Ragályi Balassa-kastély pincéje

Település: Ragály (Borsod-Abaúj-Zemplén)

Egyéb elnevezések: -

Közhiteles barlang-nyilvántartási azonosító:-

UTM-kód: DU66B4

Tszf.: 230 m

Leírás: A település nyugati részén található impozáns épület, mely 1743-ban épült barokk stílusban. Az épület alatt kiterjedt pincerendszer található, mely klímája és háborítatlansága miatt ideális denevérszállás. A nagyméretű termekkel és egy hosszú, az épület alól elvezető járattal rendelkező rendszerbe több szellőző és ablaknyíláson keresztül tudnak az állatok bejutni. Az épület a települési önkormányzat tulajdonában van, jelenleg polgármesteri hivatalként funkcionál.

Megfigyelési adatok:

<i>Dátum/date</i>	<i>Rhip</i>	<i>Rfer</i>	<i>Author</i>
2005.06.30.	32	-	Boldogh S.
2006.06.27.	16	1	Boldogh S.

2. táblázat. Megfigyelési adatok a ragályi Balassa-kastély pincerendszerében (2005-2006).

Table 2. Results of visual observations in the cellar of Balassa Castle (2005-2006).

Egyéb adatok: Az épület kezelője az 1990-es évek elején még 30-40 példányból álló állományt figyelt meg.

Irodalmi adatok: *Rhip* [11], *Rfer* [1] (Boldogh 2006)

Veszélyeztető tényezők, védelmi intézkedések: A földalatti üregrendszerben *Rhip* szülőkolóniája található. A kolónia mérete a megfigyelések alapján jelentősen lecsökkent az elmúlt években, az állománycsökkenés oka azonban nem ismert. A pince helyiségeit nem használják, az itt élő denevéreket semmi nem veszélyezteti. Külön védelmi intézkedések nem indokoltak.

Összefoglalás

A Putnoki-dombság harmadidőszaki üledékekkel borított, ezért a terület természetes üregek kialakulására nem alkalmas. A kevés ismert földalatti denevérszállás kivétel nélkül mesterséges építményekben található. Komolyabb jelentősége egyedül a Mogyorós-tetői pincerendszernek van, mely a Putnoki-dombság egyetlen ismert nagyobb patkósdenevér telelőhelye. Az ismert szálláshelyek egy része sürgős természetvédelmi beavatkozást kíván. A felhagyott bányák területén gyakorlati beavatkozással újabb szálláshelyek alakíthatóak ki.

Köszönetnyilvánítás: Köszönöm Laki-Lukács Lászlónak a Mogyorós-tetői pincerendszer történetével kapcsolatos információkat, ill. Gruber Péternek, Burinda Tamásnak, Bartha Csabának, Somogyvári Orsolyának és Bihari Zoltánnak és felmérések során nyújtott segítséget.

Irodalom

- Boldogh, S. & Gombkötő, P. 1997. Monitoring and Conservation of House-dwelling bat colonies in the administrative area of Aggtelek National Park. In: Tóth E. & Horváth, R. (eds): Research in the Aggtelek National Park and Biosphere *REserve* (Proceedings of the Research, Conservation, Management Conference), Aggtelek. p: 185-193.
- Boldogh, S. 2006. The bat fauna of the Aggtelek National Park and its surroundings. *Vesperilio* 9-10: 33-56.
- Dobrosi, D. 1993. Adatok a Bükk denevérfaunájához. *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis*, 18: 191-197.
- Fügedi, L. & Szentgyörgyi, P. 1992. A Borsodi-dombság keleti és középső részének emlős (Mammalia) faunája. *Calandrella*, 6(1): 49-60.
- Gombkötő, P. & Boldogh, S. 1996. House-dwelling bat species in the area and surroundings of the Aggtelek National Park. *Hungarian Bat Research News*, 2: 28-33.
- Gombkötő, P. 1998. Status and changes of house-dwelling bats in North-Hungary. *Myotis*, 36: 229-237.
- Marosi, S. & Somogyi, S. (szerk.) 1990. Magyarország kistájainak katasztere. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest.
- Szentgyörgyi, P. 1993. A baglyok denevérfogyasztásáról. *Calandrella*, 6(1-2): 89-94.
- Szentgyörgyi, P., Fügedi, L. & Vizslán, T. 1994a. Adatok az Észak-Magyarországi-középhegység és előterének kisemlősfaunájához bagolyköpet vizsgálatok alapján. *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis*, 19: 193-200.
- Szentgyörgyi, P., Fügedi, L. & Vizslán, T. 1994b. Újabb adatok a Putnoki-dombság emlős (Mammalia) faunájához. *Calandrella*, 8(1-2): 171-175.